

Makale Künyesi (Araştırma): Aslan, E. (2023). Söylem belirleyici olarak “hazır” sözcüğü üzerine. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 817-833.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1362963>

SÖYLEM BELİRLEYİCİ OLARAK “HAZIR” SÖZCÜĞÜ ÜZERİNE

Ezgi ASLAN¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; Türkçede hem bitimli hem de bitimsiz yan tümceler kurabilen, belirteç kaynaklı bir bağlaç ve söylem belirleyici olan *hazır* sözcüğünü incelemektir. Çalışmada *hazır* ile başlayan karmaşık tümceler ele alınmıştır. İncelenecek olan bu tümceler için *TS TimeLine* derlemi (Sezer, 2013, 2016, 2017)nden örnekler çekilmiş ve *hazır* ile kurulan bu karmaşık tümceler; sözdizim, görünüş ve edim özellikleri bakımından incelenmiştir. Bağlaçlar ve söylem belirleyiciler ile ilgili çalışmalar çoğunlukta olsa da bu sözcükleri bağlam üzerinde ayrıntılı inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Her bir bağlacın genel bir işlevi olmasının yanı sıra bağlamda tespit edilebilen farklı kullanımları da söz konusudur. Dolayısıyla çalışmanın Türkçenin işlevsel bağlamda betimlenmesine katkı sağlamasının yanı sıra söylem çözümlemesi, metindilbilim ve edimbilim alanları için de farklı bir perspektif sunması beklenmektedir. *TS TimeLine* derleminde *hazır* ile başlayan tümceler incelendiğinde (Toplam 769 örnek) yan tümceler en sık *eylem+{-m¹ş}+{-ken}* kalıbıyla oluşturulduğu görülmüştür (Toplam 489 örnek). Bununla birlikte derleminde 67 bitimli yan tümce örneği tespit edilmiştir. *Hazır* ile başlayan yan tümceler çoğunlukla bitmişlik görünüşünde olup yan tümce eyleminin henüz tamamlandığı ya da tamamlanmak üzere olduğu; temel tümcedeki eylemin de genellikle başlamak üzere bulunduğu, başladığı ya da sürdüğü an ifade edilmektedir. Çalışmada, *hazır*'ın fırsat/zamanlama işlevi, nezaket işlevi ve konu değiştirme işlevi olmak üzere üç ana edimsel işlevi üzerinde durulmuştur. Sözcüğün özellikle fırsat ve zamanlama bağlamında, bir durumun olgunluğunu veya eyleme geçilebilir olma durumunu ifade ettiği gözlemlenmiştir. Ayrıca nezaket bağlamında, sözcüğün dil kullanıcıları arasında sosyal uyumu kolaylaştırdığı ve dilin edimbilimsel boyutunu zenginleştirdiği belirlenmiştir. Son olarak bir konudan başka bir konuya geçişi yumuşatma, konuyu spesifik bir yöne çekme, konuşulan konuyu belirli bir çerçeveye oturtma, konuya başka bir bakış açısı getirme ya da belirli bir konu konuşulurken arada hatırlatma yapmaya olanak sağlama gibi “konu değiştirme” başlığında ele alınan edimbilimsel işlevleri de tespit edilmiştir. Çalışma; daha geniş bağlamlarda, diğer söylem belirleyicileri de gerek tek tek gerek karşılaştırmalı olarak araştırma, inceleme ve işlev haritalarını çıkarma konusundaki gelecek çalışmaları da hedeflemektedir.

Anahtar sözcükler: Bağlaç, bağlaçlık, belirteç, belirteçlik, söylem belirleyici, hazır.

¹ Anadolu Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü, Öğr. Gör. Dr. ezgicorga@anadolu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-0638-280X>

GİRİŞ

Söylem belirleyiciler; bir dil ifadesinin veya söylemin yapılandırılmasında ya da anlamının belirginleştirilmesinde kullanılan, metni veya konuşmayı düzenleyen sözcükler ya da kalıplaşmış ifadelerden oluşan ve belirteç, bağlaç ya da ünlem gibi sözdizimsel sınıflardan elde edilen sözcüksel ifadelerdir (Fraser, 1998; Schiffrin, 1987, 2001). Schiffrin, söylem belirleyicilerin dilsel bir sınıfa kolayca uymayacağını ve dil dışı özellikler ile sözel olmayan jestlerin dahi söylem belirleyici olabileceğini öne sürmüştür (1987, s. 328). Söylem belirleyiciler; iletişimin daha anlaşılır hâle gelmesine ve duygu, vurgu veya anlamın daha iyi iletilmesine yardımcı olmaktadır.

Türkiye Türkçesinde sözcüklerin hangi sözcük sınıfına ait olduğu sıklıkla tartışılmaktadır (Yener, 2007; Delice, 2012; Boz, 2012, 2020; Çürük, 2021 vd.). Özellikle görevli sözcüklerin sınıflandırmasında hangi sözcüğün belirteç, hangi sözcüğün bağlaç ya da ünlem olduğu bağlamda farklılaşabilmektedir.

Belirteçler (zarflar); eylemlerin ve görevce kendilerine benzeyen sözcüklerin anlamlarını zaman, araç, neden, yer, yön, tarz, ölçü ya da durum gibi çeşitli açılardan pekiştiren ya da sınırlayan sözcüklerdir (bk. Gencan, 1997; Göksel ve Kerslake, 2005; Korkmaz, 2009; Delice, 2017; Akçataş, 2019). Belirteçler dil bilgisinde adlar dışında kalan bütün dil bilgisi birliklerini çeşitli yönlerden açıklamaktadır (Turan, 1998; Akçataş, 2019). Turan’a göre belirteç tümcecikleri tümceyi ya da eylemi niteleyen, zorunlu öge değil de eklenti oldukları için tümceden atılmaları mümkün olan seçimlik öğelerdir (2019, s. 50). Belirteçler en temel şekilde *asıl belirteçler* (adverb) ve *belirtecimsiler* (adverbial)² olarak sınıflandırılmaktadır. Bunun yanı sıra anlamına, yapısına, biçimsel ve anlamsal işlevlerine ve soylarına göre sınıflandırmalar da mevcuttur (Akçataş, 2019; Boz, 2020). Korkmaz, Türkiye Türkçesinde kökeni gerçek belirteç olan sözcüklerin çok az olduğunu ve belirteçlerin genelde sıfat, ad, adıl vb. öteki sözcük sınıflarından alınan sözlerle oluşturulduğunu; bu açıdan bunların yalın durumları ile aslında birer ad olduğunu; bir ada, bir sığata belirteç niteliği kazandırmanın, dildeki kullanış biçimleri ve aldığı görevler olduğunu belirtmiştir (2007, s. 451). Benzer biçimde Akçataş da belirteçlerin, standart bir yapısı olmadığı için Türkçede bir anlam sınıfı olarak kabul edilmesi gerektiğini belirterek bu durumun Türkçede belirteç olabilecek birçok yapının kullanım alanını sınırsızlaştırdığını, ayrıca Arapça ve Farsça asıllı bazı belirteç yapan eklerin de kullanılarak bu sayının artırıldığını ifade etmiştir (2019, s. 118).

Temel görevi belirteç olmayan ve belirtecimsi olarak adlandırılan sözcükler; tümcede yer alabilir, yan tümce kurabilir ve tümcenin yapısını düzenleyebilir. Hopper ve Traugott’ta belirtildiği gibi dilbilgiselleşmenin bir türü (grammaticalization) olarak da adlandırılabilen bu dönüşüme göre görevli sözcükler, sıklıkla anlamlı sözcüklerden türetilmiştir. Yani anlamlı bir sözcük, görevli bir sözcüğün ya da dilbilgisel yapının görevini üstlendiğinde bu biçimin dilbilgiselleşmiş olduğu söylenebilir (2003, s. 4). Belirteçlerin gerek köken itibarıyla diğer sözcük türlerinden oluşturulduğu gerekse belirteç sınıflandırmalarının anlamsal düzeyde olduğu düşüncesi, diğer tüm görevli

² *Belirteçlik* (Sebzecioğlu, 2017; Atasoy, 2020 vd.) ya da *belirteçsi* (Boz, 2020) kullanımları da görülmüştür.

sözcük ya da sözcük öbeklerinin; belirteçlerle bağlaçların ve bağlaçlarla söylem belirleyicilerin arasında net bir sınır çizmenin zorluğunu ortaya çıkarmıştır.

Bağlaçlar sözcükten küçük dil birimlerini, sözcükleri, sözcük öbeklerini, tümceleri ve kimi zaman da tümceden büyük birimleri şekil ve anlamca birbirine bağlayan, yüklendiği işlevler ile bağladığı birimler arasında türlü anlam ilişkileri kuran, bağımsız ve görevsel bir sözcük türü olarak tanımlanır (Oturakçı Orbay, 2020, s. 4). Bağlaçlarla ilgili sınıflandırmalar da belirteçler gibi asıl bağlaçlar ve sonradan bağlaç işlevi kazananlar şeklinde temelde ikiye ayrılmaktadır. Özmen *ama*, *veya*, *ve* gibi her zaman kullanılan ve yerleşikleşen sözcükleri *bağlaç*; geçici olarak bağlaç görevinde kullanılan sözcük, sözcük öbeği ve kalıplaşma eğiliminde olan sözcükleri *bağlacımsı*; bağlaç görevinde kullanılan sözcükten büyük dil birimlerini ise bağlaçlık terimiyle karşılamıştır (2001, s. 121). Özellikle *bağlacımsı* ve *bağlaçlık* olarak karşılanan bu sözcükler ya da söz öbekleri özellikle sözlü söylemde *söylem belirleyici* (discourse markers)³ olarak da adlandırılmaktadır.

Söylem belirleyicileri günümüzde hangi sözcük türüne dahil olduğunun tespitinden çok kullanıldığı bağlama ve bu bağlamda yüklendiği işlevlere göre sınıflandırılmaktadır.⁴

Söylem belirleyicilerin bazı temel özellikleri şunlardır:

İşlevsellik: Söylem belirleyiciler, metin veya konuşmanın akışını düzenlemek, bağlamı vurgulamak veya bir noktanın altını çizmek gibi belirli iletişim işlevleri için kullanılır.

Bağlama Hizmet Etme: Söylem belirleyiciler, bir ifadenin ya da söylemin önceki ya da sonraki bölümleriyle bağlantı kurarlar. Bu, metin veya konuşmanın daha anlamlı ve bağlamlı olmasına katkıda bulunur.

Sözcük Sırası: Söylem belirleyiciler, tümce içinde farklı konumlarda bulunabilirler. Başlangıçta, ortada veya cümlenin sonunda yer alabilirler.

Genel ve Özgün Kullanımlar: Bazı söylem belirleyiciler genel amaçlar için kullanılırken diğerleri daha özgün bağlamlarda kullanılır.

Söylem belirleyiciler, dilbilimciler ve iletişim uzmanları tarafından incelenen önemli bir dil ögesi ve dilin işleyişini anlamak için kritik bir konudur. Söylem belirleyicilerle ilgili çalışmalar 1980’lerden itibaren yoğunluk kazanmış hatta Fraser söylem çözümleme çalışmalarını “dilbilimde hem kuramsal hem de betimleyici düzinelerce makaleyle büyüyen bir endüstri” olarak adlandırmıştır (1998, s. 301). Türkçedeki söylem belirleyicilerle ilgili de pek çok çalışma mevcuttur (Özbek, 1995, 1998, 2000; Yılmaz, 2004; Corcu, 2006; Ruhi, 2013a ve 2013b; Bal-Gezegin, 2013; Sarı, 2020; Altıparmak, 2022; Karaoğlu, 2023; Kamacı Gencer, 2023 vd.).

³ Söylem belirleyiciler; alanyazınında söylem işaretleyicileri, söylem bağlayıcıları, söylem operatörleri, edimsel bağlaçlar, tümce bağlaçları ve ipucu tümceleri (discourse markers, discourse connectives, discourse operators, cue phrases) dahil olmak üzere çeşitli etiketler altında incelenmiştir. Türkçe alanyazınında yaygın kullanımı nedeniyle bu çalışmada *söylem belirleyici* terimi tercih edilmiştir.

⁴ Söylem belirleyicilerle ilgili ayrıntılı işlevsel ve bağlamsal sınıflandırmalara Kamacı Gencer (2023) ve içindeki kaynakçadan erişilebilir.

Türkçede *hazır* sözcüğünün söylem belirleyici bir işlev kazandığı gözlemlendiğinden bu çalışmada *hazır*ın bağlamda kazandığı işlevsel ve anlamsal özellikleri üzerinde durulacaktır. *Hazır* (Ar. *huzūr* “hazır olmak, bir yerde bulunmak”tan *hāzīr*), Türkçede sıfat ve belirteç görevlerinde kullanılan bir sözcüktür. Sıfat görevinde kullanımı yaygın olmakla birlikte Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te belirteç görevinde “bir işi yapmak için gereken her şey tamamlanmış olarak ve fırsattan yararlanarak” anlamları verilmiştir. Kubbealtı Lugatı’nda belirteç olarak “Tam sırası, fırsat bu fırsat” anlamı bulunmaktadır. Arapça dil bilgisi kitaplarında ise söylem belirleyici olarak işlevine dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Göksel ve Kerlake, *hazır*ın neredeyse yalnızca -(y)ken ile işaretlenen belirteç yan tümcelerinde kullanıldığını ve yan tümcede açıklanan durumun, temel tümcede belirtilen eylemin gerçekleştirilmesine fırsat sağladığı düşüncesini ifade ettiğini belirtmiş ve *hazır*ı diğer zaman belirtecimsileri sınıfında ele almıştır (2005, s. 207). Akın, *hazır* sözcüğünü bağlaç olarak ele almış ve “sebeup gösteren bağlaç” olarak tanımlamıştır (2004, s. 177). *Hazır* ve edimsel işlevleri ile ilgili derlem tabanlı bir çalışmaya ise rastlanmamıştır.

1. ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ, SINIRLILIKLARI

Bu çalışmada; sıfat, belirteç ya da bağlaç işlevleriyle gözlemlenebilen ve söylem belirleyici olarak daha önce incelenmemiş *hazır* sözcüğü ele alınacaktır. Çalışmada *hazır* ile başlayan karmaşık tümceler ele alınmıştır. İncelenecek olan yapılar için *TS TimeLine* derlemi (Sezer, 2013, 2016, 2017)nden ilgili yapıların geçtiği örnekler çekilmiş ve *hazır* ile kurulan bu karmaşık tümceler; sözdizim, görünüş ve edim özellikleri bakımından incelenmiştir. Bağlaçlar ve söylem belirleyiciler ile ilgili çalışmalar çoğunlukta olsa da bu sözcükleri bağlam üzerinde ayrıntılı inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Her bir bağlacın genel bir işlevinin olmasının yanı sıra bağlamda tespit edilebilen farklı kullanımları da söz konusudur. Dolayısıyla çalışmanın Türkçenin işlevsel bağlamda betimlenmesine katkı sağlamasının yanı sıra söylem çözümlemesi, metindilbilim ve edimbilim alanları için de farklı bir perspektif sunması beklenmektedir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri, nitel araştırma yöntemlerinden derlem incelemesi yoluyla toplanmıştır. Derlem incelemesi, dilbilimsel çalışmaların bir parçası olarak metinlerin veya konuşmaların derlenip incelenmesini içeren bir yöntemdir. Bu inceleme; dilin yapısal, anlambilimsel ve işlevsel özelliklerini anlamak, dildeki desenleri belirlemek ve dilin kullanımını çözümlmek amacıyla gerçekleştirilir⁵. Çözümleme için 700 milyon sözcükten oluşan *TS TimeLine* derlemi kullanılmıştır. Derlem, 1998-2016 yıllarını kapsayacak şekilde toplam 19 yıllık bir dönemden veri içermektedir. Bu veri, ulusal yayın yapan çeşitli gazetelerin internet portallarından gelen 2 milyon 229 bin 716 haber ve köşe yazısıyla oluşturulmuştur. İnceleme için adı geçen derlemin tercih edilmesinin öncelikli nedeni metin türü etiketine sahip olmasıdır. Bununla birlikte *hazır* sözcüğünün gazete metinlerinde daha yaygın kullanılacağı da öngörülerek *TS TimeLine* derleminden zengin örnek elde edileceği öngörülmüştür.

⁵ Ayrıntılı bilgi için <https://www.dilbilimderneği.org/derlem-dilbilim/> (Erişim tarihi: 18.09.2023)

Hazır sözcüğü yalnızca tümce başıyla sınırlandırılarak derlemde sorgulanmış ve toplam 7233 eşleşme sağlanmıştır. Bu eşleşmeden sıfat olan *hazır*lar ve konuyla ilgisi bulunmayan bazı tamlamalar (*hazır gıda, hazır giyim, Hazır kampı vb.*) temizlenmiş ve toplam 769 örnek incelenmiştir.

2. “HAZIR” SÖZCÜĞÜNÜN SÖYLEM BELİRLEYİCİ OLARAK GÖRÜNÜMLERİ

2.1. Dilbilgisel ve Sözdizimsel Olarak *Hazır*

Yukarıda da belirtildiği gibi bağlaç ve söylem belirleyici olarak kullanılan *hazır*, karmaşık tümcede yan tümce kurmakta ve genellikle tümce başı konumunda olup temel tümce ve yan tümce arasında anlam ilişkisi kurmaktadır:

(1) *Hazır* havalar iyi giderken Nişantaşı'nda şöyle bir turlayıp eserleri inceleyin (news_122942).

(1)'de “*Hazır...+eylem+-A/Ir+ken*” yapısıyla bitimli bir yan tümce kurulmuş ve daha sonra temel tümce bölümüyle önerme devam etmiştir. Bu yapı tüm zaman biçimbirimlerine *-{ken}* biçimbirimi eklenerek oluşturulabilmektedir. Burada (2a-c)'de verilen örneklerdeki yan tümcelerde *hazır*ın yan tümcede yer değiştirebilmesi diğer bir deyişle çalkalanması (bk. İşsever, 2006) mümkündür ancak (2d)'de *hazır*ın temel tümce tarafına geçmiş kullanımı ise işlevsel görünmemektedir:

(2) a. *Hazır* havalar iyi giderken Nişantaşı'nda şöyle bir turlayıp eserleri inceleyin.

b. Havalar *hazır* iyi giderken Nişantaşı'nda şöyle bir turlayıp eserleri inceleyin.

c. Havalar iyi giderken *hazır* Nişantaşı'nda şöyle bir turlayıp eserleri inceleyin.

?d. Havalar iyi giderken Nişantaşı'nda şöyle bir turlayıp eserleri inceleyin *hazır*.

hazır ile bitimli yan tümce yapısı kurmak da mümkündür. (3a-c)'de bu örnekler verilmiştir:

(3) a. *Hazır* Oscar yaklaşıyor, bu sene listede kimler var yazalım (ttc_1862471).

b. *Hazır* TSK Yasası'nda değişiklik yapılıyor, şu 35'inci maddenin de elden geçirilmesinin tam sırası (ttc_2128460).

c. *Hazır* akademideki sorun en üst merci tarafından dile getirilmiş, oradan başlayalım (ttc_2043744).

Genel olarak *-{ken}* biçimbirimiyle nöbetleşebilse de *hazır* ve *-{ken}*'in birlikte kullanımının anlatımı pekiştirdiği görülmektedir:

(4) a. *Hazır* böyle bir fırsat yakalamışken önemli bazı buluşmalara da tanıklık yapmak istedim (news_138665).

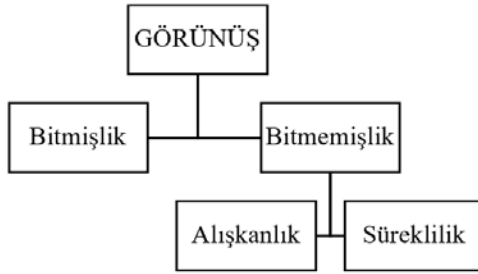
b. Böyle bir fırsat yakalamışken önemli bazı buluşmalara tanıklık yapmak istedim.

(4a)'da *hazır* ile kurulmuş tümce (4b)'de *hazır* olmadan kullanılmıştır. Bu da *hazır*ın anlatımı ne şekilde pekiştirdiğini göstermektedir. *Hazır*ın en yaygın kullanımı, derlemde de gözlemlendiği şekilde yan tümcenin *-{ken}* ile tamamlandığı örneklerdir (694 örnek). Bununla birlikte (3)'teki biçimde bitimli yapılarla kullanımı da yaygındır (69 örnek).

2.2. Görünüş Değeri Bakımından *Hazır*

Görünüş (dilbilgisel görünüş, bakış, viewpoint aspect, grammatical aspect vd.); eylemlere getirilen biçimbirimlerle işaretlenen, eylemin bildirdiği olay ya da durumun süreciyle ilgili söyleyenin bakış açısını yansıtır. Comrie (1976), görünüşü öncelikle *bitmişlik* (perfective) ve *bitmemişlik* (imperfective) olarak iki ana başlıkta ele alır. Comrie’ye göre bitmişlik, içsel seçim bölgesi dikkate alınmaksızın bütünüyle görülen bir durumu ifade eder yani olay ya da durumun sonuna değil bütününe vurgu yapmaktır (1976, s. 12).

Bir olay ya da durumun konuşma anından önce gerçekleşmesi bitmişlik görünüşü olarak adlandırılır. Burada “konuşma anı” vurgusu önemlidir. Türkçede bitmişlik görünüşü $-{DI^4}$ ve $-{mI^4ş}$ ekleri ve $-{(y)dI}$ koşacıyla ifade edilir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 331). Bitmemişlik görünüşünde olayın başlangıcı ya da bitişi değil sürekliliği önem kazanır. Türkçede bitmemişlik görünüşü $-{(I^4)yor}$, $-{mAktA}$ ve $-{(A/I^4)r}$ ile geçmiş zaman koşacı $-{DI^4r}$ ile ifade edilir (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 331). Bitmemişlik görünüşü *alışkanlık* (habitual) ve *süreklilik* (progressive) görünüşü olarak alt başlıklarda incelenebilir (bk. Şema 1)

Şema 1. Görünüş sınıflandırması

Görünüş ulamı bağlamdan doğrudan etkilenir. Bağlamdan koparılan tümce ile görünüş yorumlaması yapılamaz. Derlemde *hazır* ile başlayan tümceler incelendiğinde (Toplam 769 örnek) en sık, *eylem+{-mI^4ş}+{-ken}* kalıbıyla yan tümcelerin oluşturulduğu görülmüştür (Toplam 489 örnek). Burada *hazır* ile başlayan yan tümcede çoğunlukla bitmişlik görünüşü görülmektedir ancak bu bitmişlikte yan tümcedeki eylemin henüz tamamlandığı; temel tümcedeki eylemin genellikle başlamak üzere olduğu, başladığı ya da sürdüğü anı ifade eder:

(5) Hazır gitmişken Kırım Türkleri yani Kırım Tatarları ile temas kurdum (ttc_1914272).

(5)’te yan tümcede *git-* eylemi tamamlanmış ancak bu eylemin tamamlanması yeni bir eylemin başlamak üzere olması, başlaması veya sürmesini sağlamıştır. Bu iki önerme arasındaki bağ; yan tümcedeki eylemin temel tümce eylemini kolaylaştırması, temel tümce eyleminin koşullarını uygun hâle getirmesi ya da fırsat sağlaması olarak düşünülebilir.

Bir eylemin gerçekleştirilmesi birçok başka eylemin ardı ardına gerçekleşmesi ile oluşmaktadır. Vendler (1967) devinime sahip olan eylemlerin birbirini izleyen birtakım süreçlerden oluştuğunu ifade eder. Ör. *koş-* eyleminde süreçsel olarak koşan bir kişinin önce sağ ayağını kaldırıp indirmesi ve daha sonra diğer ayağını kaldırıp indirmesi ve bu eylemlerin ardışıklığı söz konusudur. (6)'da ise *Kırım Tatarları ile temas kur-* için yine benzeri bir ardışıklık söz konusu olmalıdır. Sözelimi bu ardışık eylemlerin *uçak bileti al-, uçağa bin-, Kırım'a git-, Kırım'da bir otele yerleş-* vb. gibi birbiri ardına gelen eylemler sonrasında gerçekleşmesi mümkündür. Dolayısıyla (6)'da verilen örnekte yan tümcede gerçekleşmiş eylem bir anlamda temel tümcedeki eylemin gerçekleşmesi için bir hazırlık aşamasıdır ve temel tümce eyleminin oluşması için gereken ardışık eylem dizisinin belki bir, belki birkaç adım öncesi olabilir.

Yan tümce eylemindeki bitmişlik, derlemde dört örnekte $-(y)I^4ncA$ ile de gösterilmiştir. Sayıca az olmakla birlikte biçimsel olarak böyle bir ifade de söz konusudur:

(6) Hazır dün yine söz konusu veri açıklandıkça bu konuda yazayım istedim (ttc_2344796).

(6)'da bu konuda *yaz-* eylemi *veri açıklan-* eyleminin yarattığı sonuçtan sonra ortaya çıkmıştır. Burada yine gerekli koşulların sağlanması ya da fırsatın oluşması durumu söz konusudur.

Derlemde ayrıca yan tümcede bir $-{DI^4ktAn}$ sonra ve bir $-{DI^4gI^4nA}$ göre kullanımı da tespit edilmiştir. Bu tümcelerde de yan tümce eylemi bitmişlik görünüşündedir.

Eylem+-(mI^4ş)+-{ken} kalıbına göre daha az görülen *eylem+-(A/I^4)r+ken* (65 örnek) ve *eylem+ -(I^4)yor+-{ken}* (23 örnek) kalıplarında ise yan tümcedeki eylem sürerken temel tümcedeki eylemin de eş zamanlı sürmesi söz konusudur ancak burada edimsel olarak (Bölüm 2.3'te ayrıntılı ele alınacaktır.) yan tümcedeki eylemin sürmesi, temel tümce eyleminin eş zamanlı sürmesi için bir fırsat ya da gerekli koşulları sağlamaktadır:

(7) a. "Hazır o maç izlerken ben de iki dakika rahat ediyorum." diyen kadınlar için futbol iyi bir fikir (ttc_391268).

b. Hazır İstanbul'u bir uçtan diğer uca dolaşırken 3G testi de yapmak istedik (ttc_184198).

(7a)'da *maç izle-* eylemi ile *rahat et-* eylemi eş zamanlı olarak gerçekleşmekle birlikte bağlamın devamından da anlaşılacağı üzere kadınların belki eşi belki ortamdaki başka bir kişinin maç izlemesiyle *rahat et-* eyleminin koşullarının sağlanması söz konusudur. (7b)'de ise yine temel tümcedeki eylemin gerçekleşmesinin önceki ardışık adımlarından biri gerçekleşmeye devam ederken temel tümce eylemi gerçekleşmektedir yani *bir uçtan bir uca dolaş-* eylemi ile *3G testi yap-* eylemleri eş zamanlı gerçekleşmekte ve sürmektedir. Dolayısıyla (7a) ve (7b)'de yan tümce eylemi bitmemişlik görünüşündedir.

Derlemde 67 örnekte bitimli yan tümce örneği tespit edilmiştir. (8a-b)'de görülebileceği gibi yine bu tümcelerde de yan tümce bitmişlik ya da bitmemişlik görünüşünde bulunabilmektedir. Toplam 67 tümcenin 38'i bitmişlik görünüşünde 29'u ise bitmemişlik görünüşündedir:

(8) a. “Hazır spor izlemeye gelmişsin bırak şu mereti.” demek istiyorlar herhâlde (ttc_2026209).

b. “Hazır seçim zamanı, keşke bir parti kursaydık.” diye düşündük (ttc_1972145).

Son olarak derlemde yalnızca iki örnekte yan tümce eyleminde $-(y)AcAK\}+-\{ken\}$ kullanımı söz konusudur. Bu da *hazır*ın daha çok bitmişlik ya bitmemişlik işaretlediği ve gelecek zaman kiplik tercihinin neredeyse hiç olmadığını göstermektedir.

2.3. Edimsel İşlevleri Bakımından *Hazır*

Edimbilim, konuşucunun niyetine ve bağlama bağlı anlamı tespit etmeyi hedefleyen dilbilimin bir alt alanıdır. Konuşucunun sözcüde ne demek istediği, üretilen sözcenin hangi özel koşulları taşıdığı, konuşucunun niyeti ve hedeflediği iletişimsel amacı edimbilimin yanıt aradığı temel sorulardır. Austin ve Searle, söylemin ötesinde neler olduğuyla ilgilenerek dile kullanım açısından yaklaşmışlar ve sözcelerin anlambilimin dışında belirli dilsel ve toplumsal bağlamlarda farklı işlevleri olduğunu vurgulamışlardır. Edimsöz edimleri olarak bilinen söz edimleri sınıfıyla ilgili olarak sözcüklerle bir şeyler yaparken sosyal gerçeklerin ve geleneklerin de önemini vurgulamışlardır. Austin öldükten sonra öğrencileri tarafından toplanan ders notlarıyla hazırlanan *How to do Things with Words* (1962) adlı eserde temelleri atılan bu düşünceler, Austin’in öğrencisi Searle (1969) tarafından, edimsöz edimlerini gerçekleştirmeye yönelik kurucu kurallara ilişkin bir kuram olarak *Söz Eylem (Speech Act)* kuramı ortaya çıkmıştır.

Dildeki her kullanımda olduğu gibi *hazır* sözcüğünün de edimsel bazı amaçlarla kullanıldığı görülmüştür. Aşağıda bu amaçlardan söz edilecektir.

2.3.1 Fırsat/zamanlama işlevi

*Hazır*ın en sık kullanıldığı işlev, fırsat işlevidir. Bu işleve “zamanlama” demek de mümkündür. Bu işlev genellikle bir durumun olgunluğunu, yani eyleme geçilebilir olma durumunu ifade eder. *Hazır*, bir şeyin gerçekleşmesi için uygun bir zaman veya durum olduğunu gösterir. Bu, konuşucu bakımından yeni bir eylem için “zemin hazırlığı” olarak düşünülebilir:

(9) a. *Hazır* havalar güzelleşmişken güzel şeylere bakmakta da yarar var (ttc_2056478).

b. *Hazır* bu kadar katılımcıyı bulmuşken Avrupa Birliği’nin “2020 Dijital Ajandası” başlıklı girişimi de konuşuldu (ttc_2099511).

c. “*Hazır* bir grup bulmuşum bırakır mıyım?” diyen Ayşegül Sönmez, bizi SanatAtak’ın etkinliğine davet etti (ttc_2121219).

d. *Hazır* YouTube açılmışken Deschanel’in Death Cab For Cutie solisti Ben Gibbard ile söylediği 60’lar şarkısı “I’ll Never Find Another You”yu izleyin bir ara (ttc_364292).

e. *Hazır* mevsimdeyken bol bol tüketmenizi öneririz (ttc_1841527).

f. *Hazır* ağzından bal damlıyorken... Böyle bir özrü; ülkesi adına, Türkiye’ye, bu ülkenin halkına ve aydınlarına da borçlu olduğunu hatırlamalı ABD Başkanı (news_81605).

Hazır sözcüğüyle başlayan ifadeler, bir konu veya fırsat ortaya çıktığında ekstra bir durum veya düşünceyi gündeme getirme yolu olarak kullanılmaktadır. Bu tür ifadeler

genellikle bir tür uygunluk veya zamanlamanın önemini vurgular. (9a ve 9e)’de hava koşullarının uygunluğu, (9b ve 9c)’de belli bir grup insanı bir arada bulma fırsatı yakalanması, (9d)’de belirli bir koşulun sağlanması, (9f)’de ise bir kişiden istekte bulunmak için doğru bir ana denk gelmekten söz edilmektedir. Bu örneklerin tümünde ortak nokta “zamanlama”dır. *Hazır* ile kurulan yan tümcede, verilen ön koşulla birlikte bir şeyin oluşan bu “doğru an”da yapılabileceği, o anda yapılması için koşulların *hazır* olduğu dinleyiciye iletilmektedir. Bu yönüyle *hazır*, incelenen tüm örneklerde bu işlevde kullanılır. Diğer işlevler ise bu ana işleve eşlik eder. Bu zamanlama işlevi çoklukla temel tümce eyleminde “anı yakalama”, “koşulları hemen değerlendirme” gibi bir nüans sağlar. Alanyazında “hızlılık” olarak da adlandırılan (bk. Karaoğlu, 2022) bu işlev, Bölüm 2.2.’de de belirtildiği gibi görünüşle birleşerek konuşmaya anlık katkı sunar. Bu ifadelerin birleştirici özelliği; bir konu zaten gündemdeyken veya bir şey zaten yapılmışken, bu durumdan yararlanılabilecek başka bir açı veya fırsat sunmalarıdır. Bu, retorik bir strateji olarak, dinleyicinin veya okuyucunun dikkatini çeker ve iletinin etkisini artırabilir. Nitekim bu kullanımın derlemde “hazır eli değmişken, hazır yolu düşmüşken, hazır bulmuşken, hazır sırası gelmişken, hazır yakalamışım, hazır lafı açılmışken vb.” kalıplaşmalara uğradığı da gözlemlenmiştir.

2.3.2. Nezaket işlevi

Bölüm 2.3.1’de belirtilen fırsat/zamanlama işlevi temel işlev olmakla birlikte *hazır*, sözlü metinlerde nezaket bakımından da sözceye edimsel katkı sağlamaktadır. Edimbilimde nezaket ve kabalık sıklıkla çalışılan konular arasındadır. Lakoff (1973), Leech (1983) ve Brown ve Levinson (1978, 1987), nezaket kavramını açıklayan temel modeller geliştirmişlerdir. Dilbilimci Robin Lakoff (1973, 1977)’un nezaket kuramı, dilin nezaket ve saygı gibi sosyal kavramlara nasıl yansıdığına ilişkin anlaşılmasına yardımcı olur. İnsanlar sosyal ve kültürel normlarına göre iletişimde sıklıkla belirli kurallara uyarlar ve bu, dilin nasıl kullanılması gerektiği konusunda da önemli bir rol oynar. Bu kuram, dilbilim ve toplumdilbilim çalışmalarına ve iletişim bilimlerindeki araştırmalara önemli katkı sağlamıştır.

Leech (1983), kibarlığın ya konuşucu ya da dinleyici üzerinde bir yarar ve çaba ilişkisine bağlı olduğunu belirtir. Dinleyicinin çabası ne kadar azalırse dinleyiciye olan yarar ve nezaket de o kadar artar. Dolaylı dil kullanımı dinleyiciye yaptırım uygulamayıp seçenek sunması nedeniyle daha kibar olarak kabul edilmektedir.

Erving Goffman’ın 1967 tarihli *Interaction Rituals: Essays on Face-to-Face Behavior* adlı eserinde ilk kez kullanılan *yüz* kavramı, insanların sosyal etkileşimlerinde ve iletişimlerinde kullandıkları önemli bir kavramdır. Goffman, *yüzü*, kişinin toplum içindeki sosyal statüsünü ve kendisini diğer insanlar karşısında nasıl sunacağını belirleyen bir metafor olarak kullanır. *Yüz*; kişinin toplum içindeki itibarı, saygınlığı ve sosyal rolüyle bağlantılıdır. Brown ve Levinson (1983) ise insanların toplumsal normlara uygun şekilde iletişim kurmak için kullandıkları nezaket stratejilerini incelemiştir. Goffman’ın kullandığı *yüz* kavramını üç ana kavram etrafında değerlendiren Brown ve Levinson, nezaket modelini şu şekilde açıklar (1987, s. 312):

Olumlu yüz (Positive Face): Olumlu yüz, kişinin kendisine ait olumlu sosyal değerlerin ve isteklerin ifadesini temsil eder. Bu, insanların saygı görmeyi, takdir edilmeyi ve kabul edilmeyi istedikleri yüzleridir. Olumlu yüz, insanların olumlu bir şekilde değerlendirilmeyi ve ilişkilerinde olumlu bir şekilde algılanmayı arzuladıkları bir yüzüdür.

Olumsuz yüz (Negative Face): Olumsuz yüz, kişinin bireysel özgürlük ve bağımsızlığına yönelik taleplerin ifadesini temsil eder. Bu, insanların başkalarının müdahalesini, kısıtlamalarını ve kendilerine zorlama yapılmasını istemedikleri yüzleridir. Olumsuz yüz, kişinin kendi kararlarını alabilmesi ve özgür olabilmesi gereken bir yüzüdür.

Nezaket Stratejileri: Nezaket modeli, insanların iletişimde olumlu ve olumsuz yüzlerini koruma arasında bir denge kurmaya çalıştığını öne sürer. Bu dengeyi sağlamak için insanlar nezaket stratejileri kullanır. Bu stratejiler, doğrudan veya dolaylı şekillerde olumlu ve olumsuz yüzleri korumak için kullanılır. Örnek olarak, bir kişi başkalarına bir rica ya da talepte bulunurken nazik bir dil kullanarak olumlu yüzü korumayı amaçlayabilir.

Bu nezaket modeli, toplumsal ve kültürel bağlama göre farklılık gösterebilir ve iletişimdeki nezaket kurallarının nasıl değişebileceğini anlamamıza yardımcı olur. Brown ve Levinson'un bu çalışması, insanların iletişimdeki karmaşıklığı ve sosyal normları daha iyi anlamamıza katkı sağlar.

Yukarıda kısaca aktarılan nezaket kuramlarından yola çıkılarak *hazır* sözcüğü incelendiğinde derlemdeki birçok örnekte bu sözcüğün karmaşık tümceleri sözcede nezaket amaçlı desteklediği gözlemlenmiştir:

(10) a. “*Hazır* buralara kadar gelmişken alıver şu deveyi.” diyormuş (ttc_1810326).

b. “*Hazır* ayaktayken bir bardak su getir, şurada da gözlüğüm olacaktı.” (ttc_44954).

Örnekler incelendiğinde Leech'in *nezaket ilkesi* (tact maxim)'nden söz edilebilir (1983). (10a)'da *Hazır buralara gelmişken* ifadesi, dinleyicinin çabasını azaltma eğilimi gösterir. Ricada bulunulan dinleyici *deveyi al-* eylemine yaklaşmış, eylemi yapmak onun için kolaylaşmış durumdadır. Dolayısıyla dinleyicinin ricayı kabul etmesi de daha mümkün görünmektedir. (10b)'de de benzer şekilde ayaktaki kişinin su almak için daha az çaba harcaması mümkündür. (5)'te verilen örnekte de belirtildiği gibi *su getir-* eylemi için pek çok aşama vardır ve dinleyici bu aşamaların birini/bazılarını tamamladığı için eylemi yerine getirmeye daha yakındır. *Hazır* ile bu durum vurgulanmakta ve istekte bulunanın olumlu yüzü de korunmuş olmaktadır. Olumlu yüz, insanların olumlu bir şekilde değerlendirilmeyi ve ilişkilerinde olumlu bir şekilde algılanmayı arzuladıkları yüzleridir (Brown ve Levinson, 1987). Dolayısıyla *hazır*ın kişilerden ricada bulunulurken kullanılan bir nezaket stratejisi olduğu söylenebilir. Yine Brown ve Levinson (1987)'de bahsedilen *olumsuz nezaket stratejileri* (*negative politeness strategies*)nden biri olan “Örtük buyrum kipi kullanarak dilsel dolaylılık ifadesi kullanma” da *hazır* ile mümkün olmaktadır. Bu kullanım özellikle (10b)'de temel tümce ile de birleşerek görülmektedir. *Hazır* ile diğer nezaket stratejisi ise aşağıdaki örneklerde gözlemlenmektedir:

(11) a. *Hazır* havalar iyi giderken Nişantaşı'nda şöyle bir turlayıp eserleri inceleyin (news_150681).

b. *Hazır* film bu hafta gösterime girmişken de kaçırmayın. derim (ttc_360671).

c. *Hazır* Saraybosna'ya gelmişken vezirler şehri Travnik ve muhteşem Mostar Köprüsü'nü de mutlaka görün! (ttc_2015642).

(11a-c)'de öneri tümceleri görülmektedir. Burada belli bir yere seyahat eden/edecek olan dinleyici için o bölgede yapılması dinleyiciye yarar sağlayacak eylemler önerilmekte, böylelikle Leech (1983)'te belirtilen *nezaket ilkesi* (taxt maxim) bu kez çift yönlü olarak yani hem dinleyicinin çabasını azaltma hem de dinleyiciye yararı artırma yönünde katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte *cömertlik ilkesi* (generosity maxim) bakımından konuşucu kendine yararı azaltıp kendi çabasını arttırmaktadır. *Uyuşum ilkesi* (agreement maxim) bağlamında konuşucu, dinleyici ile arasındaki görüş uyumunu da arttırmış olmaktadır. Brown ve Levinson (1987)'un *olumlu nezaket stratejileri* (positive politeness strategies)'nden olan konuşucunun dinleyicinin ihtiyaçlarını, isteklerini fark edip onunla bağ kurmak istediğini ve onunla ilgilendiğini göstermek için belli koşullar oluştuğunda yapılması dinleyici açısından yararlı görülen bazı etkinlikleri önermesi durumu söz konusudur.

2.3.3. Konu değiştirme işlevi

Hazır sözcüğü, bir konudan başka bir konuya geçişi yumuşatarak dinleyici veya okuyucuyu ana konuya hazırlayan bir söylem belirleyici olarak da kullanılmaktadır:

(12) a. *Hazır* başlamışken sizinle bir sevincimi daha paylaşayım: Bu hafta iki kitabım birden çıkıyor (news_46154).

b. *Hazır* sokaklardaki hayvanlardan konu açılmışken kapılarınızın önüne, sokağınıza, mahallenize taze su koymaya üşenmeyin lütfen (ttc_503256).

c. *Hazır* hafıza demişken uygulamanın boyutunun da 58 abbr büyüklüğünde olduğunu ve hemen hemen her dili desteklediğini de belirtmeden geçmeyelim (ttc_1773050).

d. *Hazır* gündemde iPhone modellerine benzediği konusu konuşuluyorken iPhone 6/6 S modellerine uyumlu Tec'in kablosuz şarj dock'ını ve kılıfını da tanıtalım istedik! (ttc_380614).

e. *Hazır* söz Almanlardan açılmışken bir de şu “Wolfgang Koydl meselesi”ne değinmek istiyorum (news_71395).

Yukarıda (12a)'da konuşucu, konuyu yeni çıkan kitaplarına getirmiştir. (12b)'de sokak hayvanları ile ilgili bir mesele konuşulurken sokak hayvanlarına su vermenin önemi ile ilgili hatırlatma yapılma amaçlı kısa süreli konu değişikliğine gidilmiştir. (12c)'de yine konuşmada belli bir konuya değinirken konunun önemli noktasının altını çizme amaçlı araya girme söz konusudur. (12d)'de yine belli bir tanıtım yapılmak istenirken yumuşak bir geçişle önce gündemden söz edilip ardından konu, konuşucunun asıl söylemek istediklerine getirilmektedir. (12e)'de ise Almanlarla ilgili konu, spesifik bir yöne doğru çekilerek “Wolfgang Koydl meselesi”ne *hazır* ile çekilmiştir.

Kısacası *hazır* ile farklı konuya geçiş yapılabilen, konu spesifik bir yöne çekilebilme, bu sayede konuşulan mesele belirli bir çerçeveye oturtulmakta, konuya

başka bir bakış açısı getirilmekte ya da belirli bir konu konuşulurken arada hatırlatma yapmaya olanak sağlamaktadır.

Metinlerde ve sözlü dilde *Hazır yeri gelmişken* kalıplaşmış olarak konu değiştirme işlevinde kullanılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada *hazır* sözcüğü sözdizimsel, görünüşsel ve edimsel özellikleri bakımından incelenmiştir. *Hazır* sözcüğü hem bitimli hem de bitimsiz yan tümceler kurabilen, belirteç kaynaklı bir bağlaç ve söylem belirleyicidir. *Hazır*ın söylem belirleyici olarak anlamı, sözlüklerde sıfat türünde verilen temel anlamından bağımsız değildir.

TS TimeLine derleminde *hazır* ile başlayan yan tümceler çoğunlukla bitmişlik görünüşünde olmakla birlikte yan tümce eyleminin henüz tamamlandığı ya da tamamlanmak üzere olduğu; temel tümcedeki eylemin de genellikle başlamak üzere olduğu, başladığı ya da sürdüğü an ifade edilmektedir. Yine görünüşsel olarak yan tümcede tamamlanmış eylem, bir anlamda temel tümcedeki eylemin gerçekleşmesi için bir hazırlık aşamasıdır ve temel tümce eyleminin oluşması için gereken ardışık eylem dizisinin belki bir, belki birkaç adım öncesi olabilir. Burada Vendler (1967)’ın da belirttiği gibi devinime sahip olan eylemler, birbirini izleyen birtakım süreçlerden oluşmaktadır. “*Hazır gitmişken Kırım Türkleri yani Kırım Tatarları ile temas kurdum.*” tümcesinde *Kırım Tatarları ile temas kur-* için yine benzeri bir ardışıklık söz konusu olmalıdır. Sözelimi bu ardışık eylemler *uçak bileti al-, uçağa bin-, Kırım’a git-, Kırım’da bir otele yerleş-* vb. gibi birbiri ardına gelen eylemler sonrasında gerçekleşmesi mümkündür. *Hazır*, görünüşsel olarak bu ardışıklığa sahip tümceler kurmaktadır.

$-{mI^{\acute{s}}}\text{-}{ken}$ kadar sık görülmemekle birlikte derlemde $eylem+-(A/I^{\acute{r}})\text{-}{ken}$ (65 örnek) ve $eylem+ -(I^{\acute{r}})\text{yor}\text{-}{ken}$ (23 örnek) kalıpları da gözlemlenmiştir. Bu kalıplarda yan tümcedeki eylem sürerken temel tümcedeki eylem de eş zamanlı sürmektedir; edimsel olarak da yan tümcedeki eylemin oluşması, temel tümce eylemi için bir fırsat ya da gerekli koşulları sağlamaktadır. Derlemde 67 bitimli yan tümce örneği tespit edilmiştir. Bunların 38’i bitmişlik görünüşünde 29’u ise bitmemişlik görünüşündedir.

Dildeki her kullanımda olduğu gibi *hazır* sözcüğünün de edimsel bazı amaçlarla kullanıldığı görülmüştür. Derlemde *hazır* ile ilgili üç farklı edimsel işlev gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki ve en sık görüleni fırsat/zamanlama işlevidir. Bu işlev, genellikle bir durumun olgunluğunu, yani eyleme geçilebilir olma durumunu ifade eder. *Hazır*, bir şeyin gerçekleşmesi için uygun bir zaman veya durum olduğunu gösterir. Bu konuşucu bakımından yeni bir eylem için “zemin hazırlığı” olarak düşünülebilir. *Hazır* ile kurulan yan tümcede, verilen ön koşulla birlikte bir şeyin oluşan bu “doğru an”da yapılabileceği, o anda yapılması için koşulların *hazır* olduğu dinleyiciye iletilmektedir. Bu yönüyle *hazır*, incelenen tüm örneklerde bu işlevde kullanılır. Diğer işlevler ise bu ana işleve eşlik eder. Bu zamanlama işlevi çoklukla temel tümce eyleminde “anı yakalama”, “koşulları hemen değerlendirme” gibi bir nüans sağlar. Alanyazınında “hızlılık” olarak da adlandırılabilen (bk. Karaoğlu, 2022) bu işlev, görünüşle birleşerek konuşmaya anlık katkı sunar. Bu ifadelerin birleştirici özelliği, bir konu zaten gündemdeyken veya bir şey

zaten yapılmışken, bu durumdan yararlanılabilecek başka bir açı veya fırsat sunmalarındır. Bu, retorik bir strateji olarak, dinleyicinin veya okuyucunun dikkatini çeker ve iletinin etkisini artırabilir. Nitekim bu kullanımın derlemde “hazır eli değmişken, hazır yolu düşmüşken, hazır bulmuşken, hazır sırası gelmişken, hazır yakalamışım, hazır lafı açılmışken vb.” kalıplaşmalara uğradığı da gözlemlenmiştir.

*Hazır*ın ikinci işlevi fırsat-zamanlama işleviyle birlikte ifade edilen nezaket işlevidir. Ricada bulunulan dinleyici; eyleme yaklaşmış, eylemi yapmak onun için kolaylaşmış durumdadır. Dolayısıyla dinleyicinin ricayı kabul etmesi de daha mümkün görünmektedir. Yine Brown ve Levinson (1987)’da bahsedilen *olumsuz nezaket stratejileri (negative politeness strategies)*nden biri olan “örtük buyrum kipi kullanarak dilsel dolaylılık ifadesi kullanma” da *hazır* ile mümkün olmaktadır. Bu kullanım özellikle temel tümce ile de birleşerek görülmektedir. *Hazır* ile ifade edilen bir başka nezaket stratejisi ise öneri tümceleridir. Leech (1983, s. 132)’te belirtilen *nezaket ilkesi (taxt maxim)* bu kez çift yönlü olarak yani hem dinleyicinin çabasını azaltma hem de dinleyiciye yararı arttırma yönünde katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte *cömertlik ilkesi (generosity maxim)* bakımından konuşucu kendine yararı azaltıp kendi çabasını arttırmaktadır. *Uyuşum ilkesi (agreement maxim)* bağlamında konuşucu, dinleyici ile arasındaki görüş uyumunu da arttırmış olmaktadır. Brown Levinson (1987)’un *olumlu nezaket stratejileri (positive politeness strategies)*’nden olan konuşucunun dinleyicinin ihtiyaçlarını, isteklerini fark edip onunla bağ kurmak istediğini ve onunla ilgilendiğini göstermek için belli koşullar oluştuğunda yapılması dinleyici açısından yararlı görülen bazı etkinlikleri önermesi durumu söz konusudur.

Derlemde *hazır* ile ifade edildiği gözlemlenen bir başka işlev ise konu değiştirmedir. *hazır* ile farklı konuya geçiş yapılabilen, konu spesifik bir yöne çekilebilme, bu sayede konuşulan mesele belirli bir çerçeveye oturtulmakta, konuya başka bir bakış açısı getirilmekte ya da belirli bir konu konuşulurken arada hatırlatma yapmaya olanak sağlamaktadır. Derlemde ve sözlü dilde *Hazır yeri gelmişken* ifadesi, kalıplaşmış olarak konu değiştirme işlevinde kullanılmaktadır.

Söylem belirleyiciler ile ilgili araştırmalar, dilin kullanımdaki işlevlerinin belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Özellikle farklı metin türlerinde, sözlü ya da yazılı dilde yapılacak olan bu çalışmalar; dilin farklı ortamlarda, farklı zamanlardaki görünümünü inceleme ve betimlemeye olanak sağlar. Söylem belirleyicileri gerek tek başına gerekse karşılaştırmalı inceleyerek işlev haritalarını çıkarmak, sonraki çalışmalar için hedeflenebilir.

KAYNAKÇA

- Akçataş, A. (2019). Belirteçler. *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* içinde (Boz, E., Ed.) (ss. 110-134). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akın, L. (2004). Türkiye Türkçesinde bağlaçlar. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Altıparmak, A. (2022). An analysis of Turkish interactional discourse markers ‘şey’, ‘yani’, and ‘işte’. *Journal of Psycholinguistic Research*, 51(4), 729-762.

- Atasoy, G. (2020). Türkçe amaç yantümcelerinin derlem-temelli eşyapı incelemesi. *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 362-385.
- Austin, J. L. (1967). *How to do things with words*. Oxford University Press.
- Bal Gezeğin, B. (2013). How do we say no in Turkish?: A corpus-based analysis of hayır and cık in Turkish. *Mersin University Journal of Linguistics & Literature*, 10(2). pp. 53-73.
- Boz, E. (2012). Türkiye Türkçesinde sözcük türlerinin sözlüksel ve dil bilgisel anlamsal işlevli tasnif denemesi. *V. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Boz, E. (2020). Türkiye Türkçesinde sözcük türleri üzerine bir tasnif denemesi. *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1), 1-10.
- Brown, P., and Levinson S. C. (1978). Universals in language usage: Politeness phenomena. In *Questions and Politeness: Strategies in social interaction* (Goody, E. N., Ed.) (pp. 56–310). Cambridge University Press.
- Brown, P., and Levinson, S. C. (1987). *Politeness: some universals in language usage* (Vol. 4). Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1976). *Aspect: an introduction to the study of verbal aspect and related problems* (Vol. 2). Cambridge University Press.
- Corcu, D. (2006). Analysis of discourse particles zaten and ya in relation to the informational structure. *Sprache und Datenverarbeitung*, 30(1), 57-68.
- Çürük, Y. (2021). Sözcüklerin sınıflandırılmasında kullanılan ölçütler ve sınıflandırmaya hermeneutik yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (1), 371-389.
- Delice, H. İ. (2012). Sözcük türleri nasıl tasnif edilmelidir?. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4). 27-34.
- Delice, H. İ. (2017). *Sözcük türleri*. İzmir: Asitan.
- Erdoğan, Y. (2013). Interactional functions of şey in Turkish: evidence from spoken Turkish corpus. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10(2), 33-52.
- Fraser, B. (1998). Contrastive Discourse Markers in English. In *Discourse Markers: Descriptions and Theory* (Jucker, A. H., and Ziv, Y., Ed.) (Vol. 57). John Benjamins Publishing.
- Gencan, T. N. (1997). *Dilbilgisi*. İstanbul: Kanaat Yayınları.
- Goffman, E. (1967). *International ritual: essays on face-to-face behavior*. New York: Double Day Anchor Books.
- Göksel, A. ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: a comprehensive grammar*. Routledge.

- Hopper, P. J., and Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization*. Cambridge University Press.
- <https://data.tdd.ai/#/7535f4af-c337-4b3d-9ffb-d8c8e1f67ee1> (Erişim tarihi: 18.09.2023)
- <https://plato.stanford.edu/entries/pragmatics/> (Erişim tarihi 14.09.2023)
- <https://www.dilbilimderneği.org/derlem-dilbilim/> (Erişim tarihi: 18.09.2023)
- İşsever, S. (2006). Türkçede takısız nesne ad öbekleri ve çalkalama. *Dil Dergisi*, 131, 42-55.
- Kamacı Gencer, D. (2023). *Türkiye Türkçesi ağızlarında söylem işaretleyicileri. Paradigma*.
- Karaoğlu, S. (2022). Tam... eylem-görünüş/kiplik-(y)DI⁴-şahıs eki ki dizimi üzerine. *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(2), 1-11.
- Karaoğlu, S. (2022). *Türkiye Türkçesinde hızluluk (kavram alanı ve işaretleyicileri)*. Ankara, Gazi.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: TDK.
- Lakoff, R. (1973). The logic of politeness: Or, minding your p's and q's. In *Proceedings from the Annual Meeting of the Chicago Linguistic Society (Vol. 9, No. 1, pp. 292-305)*. Chicago Linguistic Society.
- Leech, G. (1983). *Principles of pragmatics*. London: Longman.
- Oturakçı Orbay, N. (2020). *Türkiye Türkçesinde bağlaç işlevli birimler*. Akademisyen Kitabevi.
- Özbek, N. (1995). Discourse markers in Turkish and English: A comparative study (Unpublished doctoral dissertation). Nottingham University.
- Özbek, N. (1998). Türkçede söylem belirleyicileri (discourse markers in Turkish) *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 9, 37-47.
- Özbek, N. (2000). Yani, İşte, Şey, Ya: Interactional markers of Turkish. In *Proceedings of the 9th International Conference on Turkish Linguistics* (Göksel, A., and Kerslake, C., Ed.) (pp. 393-401). Wiesbaden: Harrosowitz.
- Özmen, M. (2001). Eksik olan dil bilgisi terimlerimiz üzerine. *Doğu Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri* (ss. 20-23).
- Ruhi, Ş. (2013a). Interactional markers in Turkish: a corpus-based perspective. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10(2), 1-7.
- Ruhi, Ş. (2013b). The interactional functions of tamam in spoken Turkish. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10(2), 9-32.
- Sarı, İ. (2020). Dede Korkut Kitabı'nda söylem belirleyiciler. *Bilig*, 93, 29-52.
- Schiffrin, D. (1987). *Discourse markers*. Cambridge University Press.

- Schiffrin, D. (2001). Discourse markers: language, meaning, and context. *The Handbook of Discourse Analysis* (Schiffrin, D., Tannen, D., and Hamilton, H. E., Ed.). Blackwell Publishers.
- Searle, J. R. (1969). *Speech acts: an essay in the philosophy of language* (Vol. 626). Cambridge University Press.
- Sebzecioğlu, T. (2017). *Dilbilim kavramlarıyla Türkçe dilbilgisi*. Kesit Yayınları.
- Sezer, T. (2016). Tweets corpus: building a corpus by social media. *Journal of Milli Eğitim Education and Social Sciences*, 210, 621-633.
- Sezer, T. (2017). TS corpus project: an online Turkish dictionary and TS DIY corpus. *European Journal of Language and Literature*, 9(1), 18-24.
- Sezer, T. ve Sezer, B. (2013). TS corpus: herkes için Türkçe derlem. *Proceedings 27th National Linguistics Conference, May, 3-4 Mayıs 2013 Antalya, Kemer* (ss. 217-225). Hacettepe University, English Linguistics Department.
- Turan, F. (1998). Türkçede zarflar üzerine. *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı* içinde (ss. 301-306).
- Vendler, Z. (1967), Verbs and times. *In Linguistics in Philosophy* (pp. 97–121). Ithaca: Cornell University Press.
- Yavuz, S. (2011). Türkiye Türkçesi ağızlarında bağlaçlar. *Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi*, 3, 59-107.
- Yener, M. L. (2007). Türk dilinde sözcük türleri tasnifi sorunu üzerine. *Electronic Turkish Studies*, 2(3). 606-623.
- Yılmaz, E. (2004). A pragmatic analysis of Turkish discourse particles: yani, işte and şey. *Yayımlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara*.
- Yılmaz, E. (2020). Edimbilim. *Dilbilim Teorik ve Uygulamalı Alanlar* (Boz, E., Ed.). Ankara: Gazi.

ON THE WORD “HAZIR” AS A DISCOURSE MARKERS

ABSTRACT

The aim of this study is to examine adverbial conjunction *hazır*, which can form both finite and non-finite subordinate clauses in Turkish and serves as a discourse marker. In the study, complex sentences starting with *hazır* were analyzed. Examples of the relevant structures were extracted from the *TS TimeLine* corpus (Sezer, 2013, 2016, 2017), and these complex sentences were examined in terms of syntax, aspectual, and pragmatic features. While there are studies on conjunctions and discourse markers, detailed investigations on these words in context are limited. Besides having a general function for each conjunction, different uses can also be identified in context. Therefore, it is expected that the study will contribute not only to the description of Turkish but also to a different perspective for discourse analysis, textlinguistics, and pragmatics. When the sentences starting with 'hazır' were examined in the *TS TimeLine* corpus (a total of 769 examples), it was observed that subordinate clauses were most commonly formed with the verb+-{ml⁴ş}+-{ken} pattern (a total of 489 examples). However, 67 finite subordinate clauses starting with *hazır* were identified in the corpus. It was observed that sentences starting with *hazır* predominantly had a perfect aspect for the finite clauses, indicating that the action of the subordinate clause had already been completed or was about to be completed. The action in the main clause was generally in the process of starting, started, or ongoing. In the study, three main functions of *hazır* were emphasized: its function in terms of opportunity/timing, politeness, and topic shifting. Particularly in the context of opportunity and timing, it was observed that the word expresses the maturity of a situation or the readiness to take action. Additionally, in the context of politeness and courtesy, it was determined that the word facilitates social harmony among language users and enriches the pragmatic dimension of language. Finally, it was found that *hazır* serves various pragmatic functions, such as smoothing transitions between topics, directing a topic in a specific direction, framing a discussed topic within a certain context, providing a different perspective on a topic, or making reminders while discussing a specific subject. The study aims to inspire future research and examination, both individually and comparatively, of other discourse markers in broader contexts and the creation of function maps.

Keywords: Conjunction, conjunct, adverb, adverbial, discourse marker, hazır.